

تقدیر و تشکر

بر خود فرض می‌دانم از دکتر احمد احمدی، متفکر و فیلسوف دیرآشنا و ناظر محترم طرح، و همچنین مهندس سیفیان، ناظر هنری طرح، تشکر نمایم که نهایت راهنمایی خود را مبذول داشته‌اند و نیز از معاونان اجرایی و پژوهشی سازمان (سمت) دکتر سیدطه مرقاتی و دکتر محمدرضا سعیدی سپاس خود را اعلام می‌نمایم.

از خانم مریم منتصری‌پور که در روند تحقیق و پژوهش یاری بی‌بدیلی را مبذول داشتند و از خانم عادلہ مشایخی، ویراستار محترم، که نهایت دقت خود را در تنقیح متن به کار بردند تشکر می‌نمایم. از رؤسای کتابخانه‌های سازمان «سمت»، دانشگاه تهران، دانشگاه الزهرا و ریاست محترم کتابخانه فرهنگستان هنر دکتر وحدتی دانشمند و نیز از ریاست محترم کتابخانه حوزه هنری و همکارانشان تشکر خاضعانه خود را اعلام می‌دارم. به خود فرض می‌دانم از کارکنان محترم چاپ و نشر و نیز از خانمها میچکا کتاب‌الله‌زاده مسئول واحد کنترل فنی و مریم سمیاری به خاطر اصلاح و صفحه‌آرایی کتاب و همچنین از آقای امیر دمیرچی برای اصلاح تصاویر و هونم زنگنه‌پور طراح جلد تشکر نمایم.

مقدمه

کتاب‌آرایی اصطلاحی سنتی است و هنرهای متفاوتی را در برمی‌گیرد. این هنر به اندازه عظمت خود کتاب و آرایش آن، پیچیده و وسیع است و می‌توان آن را در پرتو قسم خداوندی قرار داد که «نون و القلم و مایسپرون».

کتاب‌آرایی به معنای سنتی به تنهایی یک هنرستان و یک مدرسه هنری است که شامل کلیه اقدامات متنوع مربوط به روی جلد و درون آن می‌شود. به بیان دیگر، مباحث مربوط به شکل (فرم) و محتوا را دربرمی‌گیرد و از زاویه‌ای دیگر کتاب‌آرایی با همان مفهوم سنتی، مجموعه‌ای است از شکل و محتوا و فناوری (تکنیک) و به بیان جزئی‌نگر کتاب‌آرایی فهرستی است از فعالیت‌های هنری، چون نگارش، خط، خوشنویسی، طراحی، تزیینات، رنگ، صفحه‌آرایی و تصویرگری همراه با ساخت و جنس و نوع کاغذ و روشهای مربوط به جلدسازی.

بدین ترتیب کتاب‌آرایی امروزه منشأ، مأخذ و میراثی است که در قلمروهای گوناگون هنر از آن استفاده می‌شود. اگر چه در هزاره‌های کهن، از روزی که بشر در اعماق غارها به نقاشی پرداخت به نحوی وارد عرصه‌های تصویرگری شد و قدمی بلند در راه کتاب‌آرایی برداشت، اما در حوزه تمدنهای بزرگ، ایران یکی از پیشوایان کتاب‌آرایی است و سابقه نگارش خط، که یکی از نخستین اقدامات کتاب‌آرایی است، در این سرزمین به روایتی دست کم به سه هزار سال قبل از میلاد و در روند معاملات

بازرگانی و تجاری می‌رسد. البته شاید به زحمت بتوان از هم ترازانی چون بین‌النهرین و مصر و در نهایت هند و چین نام برد.

با ورود ایران به دوره اسلامی، کتاب‌آرایی سرعتی عظیم یافت تا از این طریق مکنونات معناگرایانه این دین توحیدی نخست در چهره قرآنی و با نگارش و آرایش قرآن مجید جلوه‌گر شود و سپس قلمروهای علم و ادبیات را درنوردد.

امروز که در عصر کتاب‌آرایی و چاپ دیجیتالی به سر می‌بریم شاید فقط با مرور گذشته بتوان مبهوت عظمت اقدامات بشر برای رساندن مکنونات قلبی خود شد، چرا که انسان، طبیعت صعب و مهیب، گیاهان لطیف و حتی حیوانات را تسخیر کرد تا مقاصد ناگفته خود را برملا سازد. در این مسیر، روزی دیوارهای تاریک غارها، زمانی الواح گلی، گاهی پوست حیواناتی چون گاو، مار و آهو و زمانی دیگر سنگ و استخوان و شانه‌ها و دامنه‌های کوهها و تنه درختان را با قلمی از سنگ یا آهن یا پر پرندگان حکاکی نمود و اکنون با یک یا چند کلید رایانه و دنیای وسیعی که پیش رو دارد به حک اندیشه و هنر می‌پردازد تا باز هم حرف دل و دین خود را به جهانیان برساند و دنیای دانش، تفاهم و همدلیها را گسترش بخشد.

کتاب حاضر بخشی از روند سنتی کتاب‌آرایی را در ایران در دوره اسلامی بیان می‌کند.